

შალვა ნუცუბიძე

ბიბლიოგრაფია

ШАЛВА
НУЦУБИДЗЕ
БИБЛИОГРАФИЯ

მეცნიერება

МЕЦНИЕРЕБА

1986

შალვა ჩუცუბიძე

(1888 - 1969)

Биобиблиография

Издательство «Мецниереба»

Тбилиси

1986

ქალვა ნუცუბიძე

(1888 - 1969)

ბიობიბლიოგრაფია

გამოცემლობა «მეცნიერება»

თბილისი

1986

გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის შ. ნუცუბიძის ბიობიბლიოგრაფია მოიცავს 1913—1985 წლების მასალას: სამეცნიერო შრომებს, რომელსაც ერთვის რეცენზიები, შ. ნუცუბიძის რედაქციით გამოცემულ შრომებს, ლიტერატურას მის შესახებ.

მასალა განლაგებულია ქრონოლოგიურად. ბიობიბლიოგრაფიას წინ უძღვის შ. ნუცუბიძის სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა. ერთვის პირთა და ძირითადი შრომების ანბანური სიძიებელი.

В биобиблиографию выдающегося грузинского философа академика Академии наук Грузинской ССР Ш. И. Нуцубидзе включена литература 1913—1985 годов: научные труды, с приложением рецензий, труды, изданные под его редакцией, а также литература о нем.

Материал расположен хронологически. Биобиблиографии предпослан краткий обзор научной и общественной деятельности Ш. И. Нуцубидзе. Прилагаются указатели: именной и основных трудов (алфавитный).

ბიობიბლიოგრაფიული სერიის მთავარი სარედაქციო კოლეგია: გ. ჯიბლაძე (მთ. რედაქტორი), ლ. გაბუნია, ა. ცაგარელი, გ. ციციშვილი, თ. თნიანი, მ. დარასელია, შ. ძიძიგური, ა. აფაქიძე, ჯ. ლომინაძე, ს. ხაღური, ნ. გურგენიძე (მდივანი).

შემდგენლები: მ. ბარკავა, ე. დოლიძე

რედაქტორები: შ. ხიდაშელი, ს. ხაღური

ბიბლიოგრაფიული რედაქცია თ. ნაკაშიძისა

Главная редакционная коллегия биобиблиографической серии:

Г. Н. Джибладзе (гл. редактор), Л. К. Габуния, А. Л. Цагарели,

Г. В. Цицишвили, Т. Н. Ониани, М. К. Дараселия,

Ш. В. Дзидзигури, А. М. Апакидзе, Дж. Г. Ломинадзе,

С. А. Хадури, Н. А. Гургенидзе (секретарь)

Составители: М. И. Баркава, Э. Г. Долидзе

Редакторы: Ш. В. Хидашели, С. А. Хадури

Библиографическая редакция Т. Е. Накашидзе

შალვა ნუცუბიძე

(სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)

შალვა ნუცუბიძე ეკუთვნის გამოჩენილ ქართველ მეცნიერთა რიცხვს, რომელთა სახელი განუყრელადაა დაკავშირებული თბილისის უნივერსიტეტის დაარსებასთან და ახალი ქართული მეცნიერების ჩამოყალიბებასთან. მისი ცხოვრება და სამეცნიერო მოღვაწეობა გამოირჩევა ფართო დიაპაზონით, საკვლევ პრობლემათა მრავალფეროვნებით, რომლებიც მრავალ სამეცნიერო დარგს განეკუთვნება.

ქუთაისის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ (1906) შალვა ნუცუბიძე აგრძელებს სწავლას პეტერბურგის უნივერსიტეტის ისტორიულ-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე, რომელსაც ამთავრებს 1910 წელს. პეტერბურგის უნივერსიტეტში შ. ნუცუბიძე მუშაობდა ცნობილი მეცნიერების ალ. ვედენსკის, ნ. ლოსკის და ი. ლაპშინის სემინარებში. უნივერსიტეტის დამთავრებისა და ერთხანს მასწავლებლად მუშაობის შემდეგ, შ. ნუცუბიძე უბრუნდება პეტერბურგის უნივერსიტეტს, წარმატებით აბარებს ზეპირსა და წერილობით სამაგისტრო გამოცდებს, ხოლო 1917 წელს იწყებს საცდელი ლექციების კითხვას პრივატ-დოცენტის უფლების მოსაპოვებლად. პეტერბურგის უნივერსიტეტში მუშაობის დროს ის ორჯერ გაიგზავნა სამეცნიერო მივლინებით ევროპაში, სადაც მუშაობდა უმთავრესად ლაიფციგში ცნობილი ფოლოსოფოსების — ვუნდტის, ფოლკელტისა და ბარტის ხელმძღვანელობით.

შ. ნუცუბიძე პეტერბურგშივე ხდება ქართული უნივერსიტეტის დაარსების ჯგუფის წევრად, რომელსაც ივანე ჯავახიშვილი მეთაურობდა. თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების (1918) შემდეგ იწყება ახალი პერიოდი შ. ნუცუბიძის სამეცნიერო მუშაობასა და მოღვაწეობაში. ის აქ სხვადასხვა დროს ხშირად ერთდროულად ასრულებდა მრავალ საპასუხისმგებლო თანამდებობას. მას დაევალა, აგრეთვე, უნივერსიტეტის მასწავლებელთა კადრების შევსების მიზნით, რუსეთის სხვადასხვა ქალაქიდან პროფესორების მოწვევა და საჭი-

რო თანხების მოთხოვნა საქართველოს სსრ მთავრობისაგან. მისი ხელმძღვანელობით გაიხსნა ოფრიდიული ფაკულტეტი, რომელსაც დიდხანს მეთაურობდა. ნუცუბიძეს უხდებოდა მრავალი კურსის წაკითხვა სხვადასხვა ფაკულტეტზე.

ამავე დროს შ. ნუცუბიძე დატვირთული იყო მრავალი საპასუხისმგებლო სამუშაოთი უნივერსიტეტის გარეთ. 1923 და 1929 წლებში ის ამიერკავკასიის საბჭოთა სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისა და საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასკომის წევრი იყო, მრავალი წლის მანძილზე ხელმძღვანელობდა განათლების კომისარიატთან არსებულ საქართველოს უცხოეთთან კულტურული კავშირის საზოგადოებას, კითხულობდა ლექციებს ესთეტიკაში სამხატვრო აკადემიაში.

თბილისის უნივერსიტეტში შალვა ნუცუბიძის ძირითად საქმეს წარმოადგენდა ფილოსოფიური საკნების კითხვა და სემინარებში მუშაობა, რაც გადაიქცა ფაქტიურად საკმარისად ღრმა ფილოსოფიური ტრადიციების აღორძინებად განახლებულ საქართველოში. შ. ნუცუბიძემ, — იგონებდა აკად. გ. ახვლედიანი, — „მოხიბლა მსმენელები თავისი ლექციებით, რომლებსაც სტუდენტთა გარდა, თბილისის მაღალი ინტელიგენციაც ესწრებოდა... ბევრჯერ ჩვენც, მისი კოლეგებიც ვესწრებოდით მის ლექციებსა და სემინარებს“. შ. ნუცუბიძის მოწაფეები იგონებდნენ ამ სემინარებს, როგორც სკოლას, რომელიც აჩვენებდა არა მხოლოდ მეცნიერულ მუშაობას, არამედ აზროვნებას და ფილოსოფოსობას.

1925 წელს ნუცუბიძე მიემგზავრება ევროპაში სამეცნიერო მიზნით და ეცნობა ფილოსოფიური სემინარების მუშაობას ბერლინის უნივერსიტეტში. როგორც მისი ანგარიშიდან ჩანს, მიდის დასკვნამდე, რომ არც მუშაობის მასშტაბით და არც ხარისხით ეს სემინარები „ჩვენთვის საოცნებოს არაფერს შეიცავს“.

1922 წელს შ. ნუცუბიძე წერდა: „დასავლეთისათვის ინტელექტუალურ დამონებას ბოლო უნდა მოეღოს. რა თქმა უნდა, ეს შესაძლო გახდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც შიგნიდან დავძლევთ დასავლურ აზროვნებას. უნდა დამტკიცდეს, რომ საამისოდ არა მარტო ისტორიული, არამედ ფაქტიური საბუთიც არსებობს“¹. შეიძლება ითქვას, ამ სიტყვებში შალვა ნუცუბიძის ხანგრძლივი და დიდად ნაყოფიერი მეცნიერული კვლევა-ძიების და მოღვაწეობის გეგმა დასახული. თავისი მოღვაწეობის პირველ ნახევარში მან დაამტკიცა, რომ

¹ შ. ნუცუბიძე, შრომები, 1, I, 3, გვ. 195.

ქართულ უნივერსიტეტში გაშლილი ფილოსოფიური აზროვნება, რომლის ფუძემდებელი და მთავარი წარმომადგენელი ამ გეგმის ავტორი იყო, დადგა დასავლეთის აზროვნების დონეზე და მან უახლესი ფილოსოფიური თეორიების კრიტიკისა და აზროვნების თავისებური გზები დასახა. მეორე პერიოდში შ. ნუცუბიძემ წამოაყენა აღმოსავლეთის რენესანსის თეორია, რომელიც დასავლეთის კულტურის აღმოსავლური ძირების დასაბუთებას წარმოადგენს.

1911 წელს შ. ნუცუბიძემ ლაიფციგში წაიკითხა მოხსენება ალეთოლოგიის პრინციპების შესახებ. 1913 წ. გამოაქვეყნა ნაშრომი „Болщано и теория науки“ (ჟურნალი „Вопросы философии и психологии“, т. I, т. II); თბილისში ქვეყნდება „ალეთოლოგიის საფუძვლები, I ნაწ. I, ჭეშმარიტების პრობლემა“ (1922). გერმანიაში გამოვიდა „Wahrheit und Erkenntnisstructure“, Berlin und Leipzig. („ჭეშმარიტება და შემეცნების სტრუქტურა, პირველი შესავალი ალეთოლოგიურ რეალიზმში“), დაიბეჭდა ლიბერტისა და ბუხენაუს რეცენზიით². „Philosophie und Weisheit, Speziele Einlesfung in die Aleiteologie“, Berlin und Koningsberg, 1931 („ფილოსოფია და სიბრძნე, სპეციალური შესავალი ალეთოლოგიაში“).

ავტორის სიტყვით, „ალეთოლოგიის საფუძვლები“ „არა მარტო ნაშრომია, არამედ ნააზრევიც“, და წარმოადგენს პირველ ნაწილს გამოკვლევათა რიგისა, „რომელთა მიზანია აზროვნების ყოველმხრივი შესწავლა“.

შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, რომ დასავლეთის ფილოსოფიაში წარმოებულმა კვლევებებამ ვერ გაამართლა თავისი მიზნები და დარჩა დაბრკოლებანი, რომელთა გადალახვა შეუძლებელი აღმოჩნდა კერძოდ ჰუსერლის, რიკერტის და სხვებისათვის. ვერც თანამედროვე ინსტიტუტივიზმი დასძლევს ფსიქოლოგიზმს; ანტროპოლოგიისტური ელემენტი გვხვდება ტრანსცენდენტალიზმში (კანტთან), რჩება ფენომენოლოგიზმში (ჰუსერლთან), ღირებულებათა სხვადასხვა თეორიაში (რიკერტთან და სხვებთან), რეალისტურ ლოგიკაში.

ფსიქოლოგიზმის დაძლევა და ახალი სისტემის დასაბუთება შეუძლებელი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი დაძლეულ იქნა სპეციალურ ადამიანურთან (რაც უბრალოდ არის შეცდომა), ამასთან ერთად მოხერხდა თვით სპეციფიკურ ადამიანურის (ე. ი. იმის,

² არტურ ლიბერტი (1878—1946) — ცნობილი ნეოკანტიანელი; 1910—1933 წწ. — კანტის საზოგადოების თავმჯდომარე; 1928—1933 წწ. — პროფესორი ბერლინში, 1934—1939 წწ. პროფესორი ბელგრადში. სხვა საკითხთა შორის ამუშავებდა ღირებულების, დიალექტიკისა და შემეცნების თეორიის საკითხებს.

რაც ადამიანის ცნებიდან, გვარიდან გამომდინარეობს და მის არსებას შეადგენს) დაძლევა.

ადამიანური (სპეციფიკურ ადამიანური) ეკუთვნის ლოგიკურის სფეროს, რომელიც შეიცავს ჰოყოფისა და უარყოფის მომენტებს და მისთვის დამახასიათებელია, როგორც სწორი, აგრეთვე მცდარი. „წინააღმდეგობა ანთროპოლოგიზმის ერთი მთავარი ფორმათაგანია“. ამ წინააღმდეგობაში ავტორი გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს შეცდომას, რომლის ანალიზმა იგი უნდა მიიყვანოს „ჭეშმარიტების პრობლემის გარკვევამდე“.

მსჯელობა, ნუცუბიძის სიტყვით, შეიძლება იყოს მცდარი მხოლოდ თავის საგანთან მიმართებაში. მაგრამ მცდარი მსჯელობა ჭეშმარიტია, როგორც ასეთი, როგორც ფაქტი, — საგანთან რაიმე კავშირის გარეშე მყოფი. ფილოსოფიის ამოსავალი, საყრდენი პუნქტის ძიება ნუცუბიძისთან მიმართულია „ჭეშმარიტებისაკენ თავის თავად“, რომელიც ეკუთვნის წინალოგიკურის სფეროს და არის უსაგნო და უშინაარსო. ასეთ ჭეშმარიტებას წარმოადგენს მსჯელობა, მაგრამ არა როგორც გარკვეული შინაარსის მატარებელი, არამედ როგორც შინაარსიდან „გაცლილი“ ფაქტი. მსჯელობის „ამგვარად ყოფნა“ არის „ჭეშმარიტება თავის თავად“. როგორც ფაქტი, როგორც „ამგვარად მყოფი“ ყოველგვარი, მათ შორის ლოგიკურად მცდარი მსჯელობა ჭეშმარიტია.

მრავალი მოაზროვნე ცდილობდა მიეგნო ამ სფეროსათვის („ჭეშმარიტებისა თავის თავად“), მაგრამ ისეთებმაც კი, „ვინც მასთან ახლოს იდგა (დეკარტე, ბოლცანო, ლასკი) ვერ მოახერხეს წინააღმდეგობის დასაძლევი გზის მოძებნა“. ხსენებული ავტორების შეხედულებათა კრიტიკული ანალიზი წარმოადგენს, შ. ნუცუბიძის სიტყვით, საშუალებას — გაირკვეს ნამდვილად ღირსეული მომენტი „ჭეშმარიტებისა თავის თავად“. ნამდვილ გზას მისკენ იძლევა, შ. ნუცუბიძის სიტყვით, ალეთოლოგიური რეალიზმი“.

შ. ნუცუბიძის მიერ მიღებული ეს სფერო არის სწორედ ფილოსოფიის ამოსავალი და საყრდენი პუნქტი. მაგრამ მისგან, როგორც უშინაარსოსაგან, არაფრის გამოყვანა არ შეიძლება და ამდენად სისტემის აგების ჩვეულებრივი წესი აქ გამოუსადეგია. მაგრამ ამ შემთხვევაში შესაძლებელია და აუცილებელიც მეორე გზა, — ლოგიკური ჭეშმარიტების წინალოგიკურზე დაყვანისა, თავისთავად ჭეშმარიტებაზე დაყვანის წესი. ამ მეთოდს ავტორი სხვა, გამოყვანის ჩვეულებრივი მეთოდებისაგან განსხვავებით, უწოდებს ალეთოლოგიურ რედუქციას. შ. ნუცუბიძის მიხედვით, განსხვავებულ უნდა იქნეს შემეცნების ამოცანა, მისი არსება და მისი სტრუქტურა. შემეცნების ამოცანა საგნის შემეცნე-

ბაში მდგომარეობს და ამ ამოცანის გადაწყვეტა გნოსეოლოგიას ევალება. შემეცნების არსება შემეცნების ინტენციაა, რომელიც საგნის გარეშე განიხილება და თვითაა, როგორც ასეთი, შესწავლის საგანი. მისი შესწავლა ფენომენოლოგიის ამოცანაა. მაგრამ შემეცნებას აქვს თავისებურება, რომელიც მის სტრუქტურაში იჩენს თავს და რჩება გნოსეოლოგიისა და ფენომენოლოგიის ფარგლებს გარეთ. შემეცნების ეს თავისებურება მის ორ განზომილებაში მდგომარეობს: შემეცნება ერთსა და იმავე დროს მიმართულია წინ და უკან; იგი პროგრესულიცაა და რეგრესულიც. შემეცნების ყოველი აქტი წინაა გადადგმული, მაგრამ ამავე დროს უკანაა დაბრუნებული. ჰეშმარიტება თავის თავად არის წინამძღვარი (ამოსავალი) და ამავე დროს — შემეცნების მიზანი. შემეცნების სტრუქტურა და მისი ორგანოზომილიანობა არის ალეთოლოგიის საგანი.

შემეცნების თავისებური გაგება შ. ნუტუბიძესთან მიდის ფილოსოფიის მრავალი საკითხის, მათ შორის აზროვნების ლოგიკური კანონების თავისებურ გადამუშავებამდე.

შ. ნუტუბიძეს 1927 წ. მიენიჭა ფილოსოფიის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. 1944 წელს არჩეულ იქნა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად.

შ. ნუტუბიძის შრომებმა ფართო გამომხატურება და მაღალი შეფასება მიიღო დასავლეთის სპეციალისტებისგან. ცხადია, რეცენზენტების შეხედულებანი ერთნაირი არ არის. სხვადასხვაგვარია მათი პოზიცია, ინტერესი აღძრული საკითხებისადმი, მაგრამ უდავოა განსახილველ ნაშრომთა მაღალი შეფასება.

უახლოეს ფილოსოფიაში კარგად ცნობილი ბრუნო ბაუხის (1877—1942) რეცენზია მთავრდება სიტყვებით: „უდაოდ უნდა იქნეს აღიარებული და ამიტომ კიდევ ერთხელ გაესვას ხაზი, რომ გამოკვლევა (იგულისხმება „შემეცნების სისტემა და სტრუქტურა“) ხშირად გამოირჩევა აზრის სიმახვილით“. ერთ-ერთი რეცენზენტი ამავე ნაშრომს ახასიათებს, როგორც „თავის დარგში ძალიან მნიშვნელოვან სიახლეს“, რომელიც კიდევ „ბევრს იტყვის ჩვენს დროში მიმდინარე დისკუსიაში, როგორც რეალიზმის, აგრეთვე ფენომენოლოგიის შესახებ“. კურტ გასენის სიტყვით, შ. ნუტუბიძის ხსენებული ნაშრომი „გადაგვიშლის საკითხთა ისეთ წრეს, რომელსაც აქვს უდიდესი მნიშვნელობა თანამედროვე გერმანული ფილოსოფიური კვლევის მდგომარეობისათვის“. ადვილად მიმოხილვადი და ნათლად დაწერილი წიგნი შ. ნუტუბიძისა, თავისი პოზიციითაც მთლიანად და ცალკეული შედეგებითაც იმსახურებს, რომ საფუძვლიანად იქნეს შესწავლილი.

იმავე რეცენზიაში ხაზგასმულია ნუცუბიძის შენიშვნები უმნიშვნელოვანესი თვალსაზრისების წინააღმდეგ შემეცნების თეორიაში და აღნიშნულია, რომ ნუცუბიძის შრომას გვერდს ვერ აუვლის თანამედროვე მკვლევარი. ერთი რეცენზენტის სიტყვით, შ. ნუცუბიძე „ფილოსოფიას მიიჩნევს მოძრაობად სრულყოფისაკენ“ და უარყოფს „გერმანული იდეალიზმის სტატიკურობასა და დოგმატიკურ სტრუქტურას“³.

1930-იანი წლების შეახანიდან დგება ახალი პერიოდი შალვა ნუცუბიძის მოღვაწეობაში. ამ დროიდან იგი შეუდგა ქართული ფილოსოფიის ისტორიის შესწავლას. შ. ნუცუბიძე არის ქართული ფილოსოფიის ისტორიის, როგორც მეცნიერების, ფუძემდებელი. მისი პირველივე ნაშრომი, რომელიც ქართული ფილოსოფიის საკითხებს ეხება, წარმოადგენდა ახალ სიტყვას და გამოირჩეოდა ამოცანის მასშტაბურობით, აგრეთვე მისი გადაწყვეტის სიფართოვით: „რუსთაველის მსოფლგაგების პრობლემა, — წერდა ავტორი, — არაა მხოლოდ ქართული კულტურის პრობლემა. იგი კაცობრიობის განვითარების და, კერძოდ, აღმოსავლეთ-დასავლეთის კულტურული ურთიერთობის პრობლემათა კომპლექსშია მოცემული და მხოლოდ ასევე შეიძლება დაისვას და გაირკვეს“⁴.

ამავე დროს, შ. ნუცუბიძის ერთ-ერთი დებულება, რომელიც წარმოადგენს მთელი მისი შემდგომი ძიების ძირითად პრინციპს, იმაში მდგომარეობს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ორგანულადაა დაკავშირებული ქართულ სინამდვილესთან, „რუსთაველის მსოფლგაგების გაშლა საქართველოს პირობებში ხდებოდა“, მისი პოემა „პირდაპირი შედეგია იმ გონებრივი კულტურისა“, რომელსაც ადგილი ჰქონდა XII საუკუნის საქართველოში და ამიტომ „საკითხის რეალ ნიადაგზე დაყენება“⁵ მოითხოვს ქართული აზროვნების მთელი გზის შესწავლას. ამით იყო განსაზღვრული ამოცანა, რომელსაც მეცნიერმა თავისი მოღვაწეობის 30 წელზე მეტი დრო მოაწოდებდა.

შ. ნუცუბიძის პირველივე ნაშრომში იყო მიგნებული რუსთაველის პოემის ძირითადი, სამყაროს მთლიანობის იდეა, რომელიც ნიშანდობლივ რენესანსულ იდეას წარმოადგენს. ხოლო ამ დროს ქართული ფილოსოფიის შესწავლამ ავტორი მიიყვანა დასკვნამდე ამ იდე-

3 დასავლეთის ჟურნალებში გამოქვეყნებული რეცენზიები, იხ. შ. ნუცუბიძე, შრომები, II, 1979, გვ. 396—407.

4 შ. ნუცუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები, ფილოსოფია და კულტურა, თბილისი, 1965, გვ. 212.

5 იქვე, გვ. 216.

ის ნეოპლატონისტური წარმომავლობის შესახებ და განსაზღვრა მისი ძიებანი რენესანსის, როგორც ისტორიულ-კულტურული მოვლენის იდეოლოგიური საფუძვლების და აქ ნეოპლატონიზმის მნიშვნელობის გარკვევის მიმართულებით.

კვლევა-ძიების გაღრმავებისა და განსაკუთრებით არეოზაგიტული მოძღვრების შესწავლის შემდეგ, ავტორის კონცეფცია მნიშვნელოვნად ფართოვდება და აღმოსავლეთის რენესანსის თეორიის სახით ყალიბდება. ამ თეორიის მრავალ საკითხთა შორის შევვებით ორს, რომლებიც სცილდებიან თავისი მნიშვნელობით ქართული კულტურის ისტორიის ფარგლებს.

1941 წელს ქვეყნდება შ. ნუცუბიძის ნაშრომი „აღმოსავლური რენესანსი და ევროპოცენტრიზმის კრიტიკა“, ხოლო 1947 წ. „რუსთაველი და აღმოსავლური რენესანსი“ (ორივე რუსულად).

რენესანსი, წერდა ავტორი, წარმოადგენს თანამედროვე მეცნიერების ერთ-ერთ სადავო პრობლემას და ეს ერთი შეხედვით, აკადემიური საკითხი იწვევს ცხარე კამათს. ეს საკითხი „გადაიქცა დასავლეთ ევროპის კულტურის ფესვების საკითხად და ეხება (როგორც ეროვნულ-კულტურულ, აგრეთვე სოციალურ-კლასობრივ ინტერესებს)“⁶. დასავლეთის მეცნიერებს (მიშლე, ფოიპტი, ბურკჰარდტი და სხვ.), რომლებმაც დააყენეს ეს საკითხი, რენესანსი მიაჩნიათ მხოლოდ ევროპულ მოვლენად. ზოგიერთი მკვლევარი (მაგ., ჰანს ჰენინგი) რენესანსის ცნებიდან გამორიცხავს ანტიკურობასაც კი.

მსოფლიო კულტურის განხილვა, მისი შესატყვისი ფაქტების შესწავლა, საშუალებას აძლევს შ. ნუცუბიძეს დაასკვნას, რომ დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კულტურული მოვლენები „უარყოფენ ბურჟუაზიული მეცნიერების ევროპოცენტრიზმს“. პირიქით, რენესანსი აღმოსავლეთში დაიწყო და შემდეგ დასავლეთში განვითარდა. აღმოსავლური რენესანსის თეორიაზე მწერალი ალ. ტოლსტოი წერდა: „მე ვთვლი, რომ ჩვენ საბჭოთა კულტურის ადამიანები, რაც შეიძლება მალე უნდა გავთავისუფლდეთ დასავლეთის ბურჟუაზიული მეცნიერების ტრაფარეტებისაგან აღმოსავლეთისა და დასავლეთის კულტურათა ურთიერთობათა საკითხში“. შემდეგ: „საკითხის ასე დასმის სინათლეზე, რომელიც აუცილებელია საბჭოთა მეცნიერებისათვის, განსაკუთრებულ ღირებულებას წარმოადგენს შ. ნუცუბიძის ლიტერატურულ-მხატვრული და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა“⁷.

აღმოსავლური რენესანსის თეორიამ მოიპოვა მომხრეები საბჭო-

⁶ საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის მოამბე, ტ. 11, № 8, 1941, გვ. 773.

⁷ Ал. Толстой. Близкое свое. „Огонек“, № 38, Сентябрь, 1968, с. 9.

თა მეცნიერებაში ნ. კონრადის, ვ. ჟირმუნსკის, ი. ბრაგინსკის, მ. კაპუსტინის და სხვათა სახით. ცნობილი სპეციალისტის ა. ლოსევის აზრით, უკვე შეუძლებელია ეჭვის შეტანა იმაში, რომ „ქართველი მოაზროვნეები იყვნენ წამომწყებნი ნეოპლატონისტური და არეოპაგიკული რენესანსისა ევროპაში... და მათ ეკუთვნით უდაო პრიორიტეტი ამ მხრივ და რომ მათ აქ რამდენიმე საუკუნით გაუსწრეს წინ დასავლეთ ევროპას“⁸.

რენესანსის ფილოსოფიურ საფუძველს დასავლეთშიც და საქართველოშიც წარმოადგენდა ნეოპლატონიზმი, მისი ქრისტიანული გადაშეშავება, რასაც ისტორიული ტრადიცია დიონისე არეოპაგელს (ჩვ. წ-ის I ს.) მიაწერდა. დიონისე არეოპაგელის მოძღვრება ახდენდა დიდ გავლენას შუა საუკუნეების აზროვნებაზე, როგორც აღმოსავლეთში, აგრეთვე დასავლეთში, რაც გრძელდებოდა ნიკოლაუს კუზანელამდე. მაგრამ, როგორც ეს ნათელი გახდა რენესანსის ეპოქაში, ამ მოძღვრების ავტორი არ შეიძლებოდა I საუკუნის მოღვაწე დიონისე არეოპაგელი ყოფილიყო. ამის შემდეგ მეცნიერებაში დადგა ფსევდო-დიონისეს, ე. ი. მოძღვრების ნამდვილი ავტორის პრობლემა.

1942 წ. ნუცუბიძემ გამოაქვეყნა ჰიპოთეზა ფსევდო-დიონისეს და ქართველი ცნობილი მოღვაწის პეტრე იბერის (412—492) იდენტურობის შესახებ. იდეური ანალოგიები კერძოდ თეოზისის საკითხში, მოძღვრება სიკეთის გზებისა და მისი შეცნობის შესახებ, შეხედულებებისა სინათლეზე და სამყაროს სურათზე არეოპაგელის თხზულებებსა და პეტრეს „ცხოვრებაში“, აძლევს ქართველ მეცნიერს საფუძველს გააყეთოს მეცნიერებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანი დასკვნები. საბჭოთა მეცნიერებაში შ. ნუცუბიძეს აღმოუჩნდნენ მომხრეები, მაგრამ დასავლეთისათვის ნუცუბიძის დამსახურება ცნობილი გახდა ბელგიელი მეცნიერის ერნესტ ჰონიგმანის შემდეგ, რომელიც ნუცუბიძისაგან დამოუკიდებლად მივიდა იმავე დასკვნამდე (Ernest Honigmann, *Pierre d'Iberien et les écrits du Pseudo-Donys d'Areopagite*, Bruxelles, Palais des academies, 1952).

ერნ. ჰონიგმანი ვრცლად ჩერდება თავის გამოკვლევაში პეტრე იბერის პიროვნებაზე, როგორც თავისი დროის დიდ მოაზროვნეზე, და მიდის დასკვნამდე, რომ შეუძლებელია უარყოფა მისი დიდი ნიჭისა, დიდი გავლენისა, რომელსაც ის ახდენდა თავისი წრის ყველაზე უფრო ამილღებული სულის ადამიანებზე. ბელგიელი მეცნიერი იძლევა ქალაქ გაზას კულტურული და ინტელექტუალური ცხოვრე-

⁸ . Ф. Лосев, *Эстетика Возрождения*. М., 1982. с. 37.

ბის საკმაოდ ფართო მიმოხილვას, რომლის პორტში, მაიუმში, პეტრეს ეპისკოპოსის კათედრა ეჭირა. გაზა წარმოადგენდა მაღალ კულტურის მნიშვნელოვან ცენტრს აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში ანტიკური ფილოსოფიის ძეგლების მდიდარი საცავებით, სადაც ჰონიგმანის სიტყვით, ჩამოდიოდნენ ათენიდან პლატონისა და არისტოტელეს რთულ ტექსტებში გარკვევისათვის კონსულტაციების მისაღებად.

დასავლეთის მეცნიერება ჰონიგმანის წიგნს შეხვდა დიდი ინტერესით და მოწონებით. ერთ-ერთი ცნობილი ჟურნალის (*La nouvelle Clio*, 4, 1953, p. 308—311) სარედაქციო სტატიის⁹ ჰონიგმანის მეცნიერული მიხედვა შეფასებულია, როგორც „განსაცვიფრებელი აღმოჩენა“. ჟურნალი არ კმაყოფილდება მხოლოდ ჰონიგმანის საბუთების შეფასებით და საჭიროდ თვლის გამოთქვას თავისი შეხედულება სირიაში მოღვაწე ქართველი ბერების შესახებ: „იმ სკეპტიკოსების მისამართით, რომლებსაც ეჭვი შეაქვთ ქართველი მონაზვნების განსწავლულებაში ბერძნული მეცნიერებისა და ლიტერატურის სფეროში, გვინდა დავამატოთ, რომ ისინი ცხოვრობდნენ ქ. მაიუმში, გაზას პორტში, ფილოსოფიისა და ლიტერატურის ამ ელინურ კერაში, და მიისწრაფოდნენ განმეტკიცებინათ კონტაქტები ახალ რელიგიასა და ბერძნულ გონებრივ და მხატვრულ მემკვიდრეობას შორის“. ცნობილი მეცნიერის ფრ. დიოლგერის შეხედულებით, ჰონიგმანის ყველა მოსაზრება არაა თანაბრად დამაჯერებელი, მაგრამ მან „თავისი დავკვირვებებით გადაჭრა საკითხი, რომელიც დიდი ხანი აწუხებდა მეცნიერებას“⁹. დასავლეთის მეცნიერება დარწმუნდა, რომ ამ „განსაცვიფრებელ აღმოჩენაში“ პრიორიტეტი შ. ნუცუბიძეს ეკუთვნოდა. აღმოჩენა შევიდა მეცნიერებაში, როგორც ნუცუბიძე-ჰონიგმანის თეორია.

ჰონიგმანის გარდაცვალების შემდეგ (1954) ამ თეორიის დაცვა და მრავალრიცხოვანი ლიტერატურის კრიტიკული განხილვა შეადგენდა ნუცუბიძის ერთ-ერთ ამოცანას. საკითხის შესწავლის საქმეში შეტანილ წვლილს წარმოადგენს გამოკვლევა „პეტრე იბერი და ანტიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობა“ (1956, რუსულ ენაზე).

ძალიან დიდი დამსახურება მიუძღვის შ. ნუცუბიძეს რუსთაველოლოგიაში. რუსთაველს განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა ნუცუბიძის კვლევა-ძიებაში არა მხოლოდ მისი ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის თვალსაზრისით, არამედ როგორც თავისი დროის დიდ ჰუმანისტს. შეიძლება ითქვას, რომ თუ ადრე შემჩნეული ანალოგიები

⁹ Byzantinische Zeitschrift, 1953, 46B, H. 2, S. 445.

რუსთაველსა და დასავლეთის ჰუმანისტებს შორის არ დარჩა ზოგად განცხადებებად და მოიპოვა აღიარება, ეს, პირველ ყოვლისა, ნუცუბიძის დამსახურებაა.

„რუსთაველის შემოქმედება“ (1958 წ. რუსულ ენაზე) წარმოადგენს მონოგრაფიულ გამოკვლევას, რომელშიც მოცემულია პოემის მრავალმხრივი და ღრმა ანალიზი. ავტორის ამოცანა აქ მდგომარეობს, გენიალური პოეტის კულტურული გარემოს გარკვევაში, „ვეფხისტყაოსნის“ სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პირობების, ხალხური, ლიტერატურული და ფილოსოფიური წყაროების დადგენაში¹⁰. პოემის წყაროები უნდა ვეძიოთ, ავტორის მიხედვით, უმთავრესად სამი მიმართულებით: „რუსთაველის პოემა მზადდებოდა ფართო გაგებით ქართული ხალხური შემოქმედებითაც, ქართული ფილოსოფიის ისტორიითაც ლიტერატურულ წინამორბედებთან ერთად“¹¹.

ხალხურობა, როგორც შემოქმედების წყარო, წარმოადგენს საერთოდ „დიდ პრობლემას. ხალხურობა კი არ აისახება, არამედ შემოქმედებითად აღიქვება პოემის შემქმნელის მიერ, პოემისა, როგორც; სიუჟეტური მთლიანის აგების გზებისა და ხერხების მხატვრული ამოცანის გადაწყვეტის დროს. პოემა წარმოადგენს სიუჟეტურ მთლიანს. იგი შედგება ცალკეული, ერთეული მომენტებისაგან, რომლებიც განზოგადდებიან არა ნაკლებ, ვიდრე განზოგადდებიან სინამდვილის მოვლენები მათი მეცნიერული შესწავლის დროს“¹².

შ. ნუცუბიძის კვლევა-ძიებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რუსთაველის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის საკითხს. ეს საკითხი მჭიდროდაა დაკავშირებული ჰუმანიზმთან და შეიძლება მხოლოდ მასთან კავშირში გადაწყდეს.

შუა საუკუნეების მსოფლმხედველობა ემყარება „ორი სოფლის“ — ზეცისა და მიწის დუალიზმს. რუსთაველი, პირიქით, არსად არ უშვებს, — ნუცუბიძის სიტყვით, — გათიშვას — ზეცას, როგორც ამაღლებულის, ბედნიერისა და სიყვარულის სიმბოლოს, და მიწას, როგორც ამ ბედნიერებისა და სიყვარულის ამქვეყნად მიღების სიმბოლოს შორის; „ამ სინთეზში, ამ ერთიანობაშია მიწიერ სიკეთეთა პოეტური განხორციელების სიდიადე რუსთაველთან“¹³.

რუსთაველის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის საკითხში შ. ნუცუბიძე მთელი თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის მანძილზე თან-

¹⁰ Творчество Руставели, 1958, с. 51.

¹¹ იქვე, გვ. 47—48.

¹² იქვე, გვ. 49.

¹³ Руставели и Восточный Ренессанс, 1947, с. 244.

მიმდევრულად იცავდა შეხედულებას, რომ რენესანსის (და რენესანსული ჰუმანიზმის) საფუძველს დასავლეთშიც და საქართველოშიც წარმოადგენდა ნეოპლატონიზმი. უნდა აღინიშნოს, რომ წარსულში მრავალი ჩვენი მეცნიერის მიერ საკამათოდ ქცეულმა ამ დებულებამ მოიპოვა სრული აღიარება: „...უნდა ჩაითვალოს დამტკიცებულად, რომ ქართულ რენესანსს საფუძვლად უდევს ნეოპლატონიზმი, და განსაკუთრებით პროკლეს ფილოსოფია. ეს უნდა ჩაითვალოს დიდად მნიშვნელოვან აღმოჩენად იმის გამო, რომ გვაძლევს შესაძლებლობას უფრო ღრმად მივუდგეთ იტალიურ რენესანსსაც“¹⁴. ამავე დროს, ნუცუბიძის შრომებში მნიშვნელოვნად გაფართოვდა „ქართული ნეოპლატონიზმის“ ცნების შინაარსი. ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის თხზულებებით, რომლებიც ცნობილნი გახდნენ საქართველოში XI ს-ში ეფრემ მცირეს თარგმანების მეშვეობით.

შემოვიფარგლოთ პოემის ერთი მნიშვნელოვანი იდეით, რომლის ნეოპლატონისტური (არეოპაგეტული) წარმომავლობა ყოველივე ეჭვს გარეშეა. ესაა სიკეთის ბოროტებაზე გამარჯვების იდეა, რომელიც განსაზღვრავს პოემის „სიუჟეტურ განვითარებას“ და გამოხატავს რუსთაველის მსოფლმხედველობის ოპტიმისტურ ხასიათს. ეს იდეა სათავეს იღებს ნეოპლატონიზმში, შემდეგ გადადის ფსევდო-დიონისეს მოძღვრებაში და ქართულ ნეოპლატონიზმში. რუსთაველის სიტყვები:

„ამ საქმესა დაფარულსა ბრძენი დიუნოს გააცხადებს,
ღმერთი კარგსა მოავლინებს და ბოროტსა არ დაბადებს“

მიუთითებს ამ იდეის ფილოსოფიურ წარმომავლობაზე „ვეფხისტყაოსანში“.

შ. ნუცუბიძის მეცნიერული მოღვაწეობა გამოირჩევა სიფართოვით და მრავალმხრივობით. ცალკე მსჯელობის საგანი შეიძლება იყოს მისი „ხელოვნების თეორია“ (1929); სტატიები დიალექტიკისა და ლოგიკის მიმართებაზე; მისი „ადამიანის იდეა და აღზრდის პრობლემა“ „ვეფხისტყაოსანში“ (1937); „განათლება და საგანმანათლებლო იდეები ქართულ რენესანსში“ (1943); „სამეცნიერო ხარისხების საკითხისათვის ძველ საქართველოში“ (1943); „სამეცნიერო ხარისხების საკითხისათვის ძველ საქართველოში“ (1947); სტატიების რიგი იტალიელი არქეოლოგების მიერ ქართული მონასტრის აღმოჩენასთან დაკავშირებით პალესტინაში და სხვ.

შუა საუკუნეების რომანის — „ვარლაამი და იოასაფი“ — მნიშვნე-

¹⁴ А. Ф. Лосев, Эстетика Возрождения. 1982, с. 33.

ლობა მეცნიერებაში საკმაოდ კარგადაა ცნობილი. რომანი სარგებლობდა ფართო პოპულარობით და წარმოადგენდა საინტერესო საკითხავს შუა საუკუნეების მკითხველებისათვის. აღმოსავლეთში არსებობდა ამ რომანის არაბული, სომხური, ქართული და სხვ. რედაქციები. დასავლეთში — ბერძნული, ლათინური რედაქციები, შემდეგ მრავალი მისი თარგმანი ფრანგულ, გერმანულ, პროვანსალურ, რუსულ, იტალიურ, შვედურ, ესპანურ, ჩეხურ, პოლონურ და სხვა ენებზე.

მას შემდეგ, რაც გასული საუკუნის 80-იან წლებში ზოტენბერგის მიერ უკუგდებულ იქნა ისტორიული ტრადიცია, რომელიც ამ რომანს იოანე დამასკელს (VIII ს.) მიაწერდა, მეცნიერებაში ფართო აღიარება მოიპოვა შეხედულებამ, რომ ამ რომანის ბერძნული რედაქცია ეკუთვნოდა ქართველ მოღვაწეს ექვთიმე იბერს (X—XI სს.). ეს შეხედულება ემყარება ძველ ქართულ, ბერძნულ და ლათინურ წყაროებს და მოიპოვა აღიარება ქართველ, რუს, დასავლეთის მეცნიერთა შორის (მათ რიცხვში ცნობილი ბელგიელი მეცნიერის პ. პეტერსის მხრივ).

პრობლემა კვლავ აქტუალური გახდა მას შემდეგ, რაც დასავლეთის მეცნიერმა ფრ. დიოლგერმა გამოაქვეყნა (1953) ნაშრომი — „ბერძნული რომანი ვარლაამის შესახებ არის ნაწარმოები იოანე დამასკელისა“ (Der griechische Barlaam-Roman—ein Werk des Johannes von Damaskos), რომლის მიზანს შეადგენს ძველი ტრადიციის აღდგენა და ამ ნაწარმოების ავტორად კვლავ იოანე დამასკელის ცნობა.

დისკუსიამ ფართო ხასიათი მიიღო, მასში მრავალი უცხოელი მეცნიერი ჩაება, რომელთა დიდი უმრავლესობა უარყოფითად შეხვდა დიოლგერის ცდას. მაგრამ, შეიძლება ითქვას, ყველაზე დიდი ყურადღება ამ საკითხს და დიოლგერის კრიტიკას დაუთმო შ. ნუცუბიძემ. საკითხის ფართო ანალიზი მოცემულია მის ნაშრომში „ბერძნული რომანის „ვარლაამისა და იოსაფის“ წარმოშობისათვის“ (1956, რუსულ ენაზე). ნაშრომში მოცემულია ახალი ჰიპოთეზა ამ ნაწარმოების პირვანდელი ვარიანტის ავტორის საკითხზე.

ШАЛВА ИСАКИЕВИЧ НУЦУБИДЗЕ

(Краткий обзор научной и общественной деятельности)

Шалва Исакиевич Нуцубидзе принадлежит к числу выдающихся грузинских ученых, имена которых неразрывно связаны с основанием Тбилисского университета и становлением новой грузинской науки. Его жизнь и научная деятельность отличается широким разнообразием и охватывает проблемы не одной науки.

После окончания Кутаисской гимназии (1906 г.) Ш. И. Нуцубидзе продолжает учебу на историко-филологическом факультете Петербургского университета и заканчивает его в 1910 году.

В Петербургском университете Нуцубидзе работал в семинарах известных профессоров — Ал. Введенского, Н. Лосского и Лапшина. После окончания университета и недолгой работы преподавателем, он возвращается в Петербургский университет, успешно сдает письменные и устные экзамены на магистра и в 1917 году начинает читать лекции на соискание права приват-доцента. В период работы в Петербургском университете Ш. Нуцубидзе дважды был командирован в Европу, где работал в основном в Лейпциге, под руководством известных философов — Вундта, Фолькельта и Барта.

В Петербурге же Ш. Нуцубидзе становится активным членом группы организаторов Грузинского университета, которую возглавлял Ив. Ал. Джавахишвили. Тбилисский университет был основан в 1918 году и с этого времени начинается новый период в научной деятельности Ш. Нуцубидзе. Он в разное время и часто одновременно работал на разных должностях — проректора, декана, директора фундаментальной библиотеки, заведующим кафедрой и др. С целью пополнения преподавательского состава университета, он занимается приглашением профессоров из разных городов России и изысканием от пра-

вительства Грузинской ССР необходимых для этого средств. Под его руководством открывается юридический факультет, который долго возглавлял он же.

Шалве Нуцубидзе приходится читать несколько дисциплин предметов на разных факультетах: исторический материализм, научную методiku, историю социальных и политических учений, доказательное право, историю западно-европейской литературы и др.

Одновременно Ш. Нуцубидзе занят множеством ответственных работ вне университета. В 1923 и 1929 годах он член Центрального исполнительного комитета ЗСФСР и Груз. ССР. На протяжении многих лет руководит Обществом культурных связей Грузии с заграницей при Комиссариате просвещения ГССР. Читает лекции в другом ВУЗ-е; в 1929 г. — курс эстетики в Тбилисской Академии художеств.

Основную работу Ш. Нуцубидзе в университете составляло чтение философских дисциплин и работа в философских семинарах, которые представляли по существу своеобразное возрождение философских традиций, имеющих глубокие корни в культуре древней Грузии. Ш. Нуцубидзе, вспоминает акад. Г. Ахвледиани, «покорил слушателей своими лекциями, которых, кроме студентов, посещала интеллигенция Тбилиси... Часто и мы, его коллеги, посещали его лекции и руководимые им семинары». Его ученики вспоминали об этих семинарах, как школу, приучающую не только к научному труду, но и к навыкам мышления и философствования.

В 1925 году Ш. Нуцубидзе уехал в научную командировку в Европу; в Берлинском университете он ознакомился с работой философских семинаров. В отчете он писал, что философские семинары в Берлине не представляли ничего особенного, ни по своим масштабам, ни по своему качеству.

В 1922 году Ш. Нуцубидзе писал: «Надо положить конец интеллектуальному рабству перед Западом. Это может стать возможным только в том случае, если одолеем Западное мышление изнутри. Следует доказать, что для этого существует не только исторические, но и фактические доказательства»¹. Можно сказать, что в этих словах намечен план всей долгой и плодотворной научной деятельности Ш. Нуцубидзе. В первой по-

¹ Ш. И. Нуцубидзе, Труды, I, 1973, с. 195 (на груз. яз.).

ловине своей деятельности он доказал, что философская мысль вновь организованном в Грузинском университете, основоположником и главным представителем которой был автор этого плана, стала на уровне Западной философии, поднялась до критики новейших философских теорий и наметила свои пути развития. Во второй половине — он обосновал теорию Восточного Ренессанса (в ней особое место занимает Грузинский Ренессанс), направленную к поискам восточных корней западного Ренессанса.

В 1911 г. Ш. Нуцубидзе в Лейпциге прочел доклад о принципах алетологии; в 1913 г. опубликовал работу «Болцано и теория науки» (в журнале «Вопросы философии и психологии», т. I, т. II); в Тбилиси опубликовал работу «Основы алетологии, часть I, проблемы истины» (1922 г.); в Германии вышли в свет — «Истина и структура познания» („Wahrheit und Erkenntnisstruktur. Erste Einleitung in den aletheiologischen Realismus“, Berlin und Leipzig, 1926 — была издана по рецензии Либерта и Бухенау); и „Философия и мудрость“, („Philosophie und Weisheit“. Spezielle Einleitung in die Aletheiologie, Berlin und Königsberg, 1931).

«Основы алетологии», писал автор, — «не только работа, но и плод собственных размышлений», и представляет часть ряда исследований, «цель которых заключается во всестороннем изучении мышления». В окончательном виде Алетологический реализм сложился в работах, изданных в Германии.

Ш. Нуцубидзе считает, что новейшие поиски в западной философии не привели к положительным результатам и остались препятствия, преодоление которых оказалось невозможным для Гуссерля, Риккерта и других. Не способен преодолеть психологизм и современный интуитивизм. Антропологические элементы встречаются и в трансцендентализме (в философии Канта)², остаются в феноменализме (Гуссерля), в различных теориях ценностей (Риккерта) и в реалистической логике.

Преодолеть психологизм и обосновать новую систему воз-

² Артур Либерт (1878—1946) — известный неокантианец. В 1910—1933 гг. председатель Общества Канта; в 1928—1933 гг. — профессор в Берлине; в 1934—35 гг. — профессор в Белграде. Среди других вопросов разрабатывал вопросы теории ценностей, диалектики и познания.

можно по мнению Нуцубидзе в том случае, если будет преодолено не только специально человеческое (это понятно само собой, так как специально человеческое — это ошибка), — но и специфически человеческое, т. е. то, что следует из понятия, рода человека и составляет его сущность. Задача философии состоит в преодолении специфически человеческого, но это не значит, по словам автора — искать пути к сверхчеловеческому познанию. На этих предварительных замечаниях основана задача новых путей в философии, и прежде всего исходного пункта познания.

Человеческое (специфически человеческое) относится к сфере логического, которая содержит в себе моменты, как утверждения, так и отрицания, как правильное, так и ошибочное. Это — сфера противоречий, а «противоречие одна из главных форм антропологизма». В этом противоречии Ш. Нуцубидзе придает большое философское значение ошибке, анализ которой должен привести автора к «разъяснению проблемы истины».

Суждение может быть ошибочным только в отношении к своему предмету, содержанию, ошибочным по реляции, которая относится и ограничена сферой логического. Но ложное суждение тем не менее истинно, как таковое, как факт — без всякой связи с субъективным и логическим, и как существующее без связи с предметом.

Поиски исходного, опорного пункта философии направлены в трудах Ш. Нуцубидзе «к истине самой по себе», которая принадлежит к сфере предлогической и поэтому должна быть беспредметной и не имеющей содержания. Такую истину в своем конкретном существовании представляет суждение, как факт, как нечто «лишенное» (გადაშორებული) содержания. Как факт, как «так бытие», — всякое суждение, в том числе и ложное, истинно.

Найти эту сферу, т. е. «истину само по себе», пишет Ш. Нуцубидзе, пытались многие мыслители, — «но даже те, кто подошел к ней близко (Декарт, Болцано, Ласк)», не смогли до конца остаться на правильном пути. «Критический анализ взглядов указанных авторов» дает возможность Нуцубидзе определить то ценное, которое содержится в понятии «истины самой по себе», и поэтому правильный путь в поисках «истины самой по себе», проходит через «аэтологический реализм».

Истина сама по себе и есть исходный, опорный пункт философии. Но так как из нее, как лишенной всякого содержания, ничего нельзя вывести, то исключены обычные пути построения системы путем выведения системы из исходного пункта. Но возможен и необходим второй путь — сведение логической истины к дологическому, т. е. к истине самой по себе. Этот метод называет автор в отличие от обычных путей выведения, алетологической редукцией.

Согласно Ш. Нуцубидзе следует различить задачу познания, сущность его и структуру. Задача познания состоит в познании предмета и решение этой задачи возлагается на гносеологию. Сущность познания состоит в интенции, рассматриваемой как таковой, отвлекаясь от предмета. Изучение сущности познания составляет задачу феноменологии. Но познание имеет особенность, которая сказывается в его структуре и остается за пределами, как гносеологии, так и феноменологии. Эта особенность состоит в двумерности познания, которое одновременно направлено и вперед, и назад; оно одновременно выступает и как прогрессивное, и как регрессивное. Каждый отдельный акт познания есть одновременно шаг вперед, и вместе с тем возвращение назад. Истина сама по себе есть предпосылка и вместе с тем цель познания. Структура познания и его двумерность есть предмет алетологии.

Своеобразное понимание познания ведет во взглядах Нуцубидзе к своеобразному толкованию ряда философских вопросов, переработку, в том числе логических законов мышления.

В 1927 г. Ш. Нуцубидзе присуждается степень доктора философии [К защите была представлена работа «Истина и структура познания»]. В 1944 г. был избран действительным членом АН Грузинской ССР.

Труды Ш. И. Нуцубидзе нашли широкий отклик и высокую оценку со стороны западных специалистов. Конечно, взгляды авторов рецензий не одинаковы. Различна позиция представителей разных философских направлений, различны позиции к проблемам, поставленным Нуцубидзе, но бесспорна высокая оценка трудов Нуцубидзе.

Рецензия хорошо известного в новейшей философии Бруно Бауха (1877—1942) кончается словами: «Бесспорно следует признать, и еще раз подчеркнуть, что исследование (имеется в виду «Система и структура познания») выделяется во мно-

гих вопросах остротой мысли». Один из рецензентов эту же работу характеризует, как «очень значительную новизну в своей области», которая «много скажет в протекающей в наше время дискуссии об идеализме, о феноменологии». По словам Курти Гасена труд Нуцубидзе «раскрывает перед нами такой круг вопросов, который имеет очень большое значение для исследования современной немецкой философии». Легко обозримая и ясно написанная книга Ш. Нуцубидзе в целом, и своей позицией, и отдельными результатами, заслуживает основательной разработки и изучения.

В той же рецензии подчеркиваются критические замечания нашего автора против очень важных и известных теорий познания и заканчивается рецензия словами, что ни один современный ученый в дальнейшем не сможет обойти эту работу Нуцубидзе. Согласно одному рецензенту, Ш. Нуцубидзе «считает философию движением к совершенству» и отрицает «статичность и догматическую структуру немецкого идеализма»³.

С середины 1930-х годов начинается новый период в деятельности Ш. Нуцубидзе. Он приступает к изучению истории грузинской философии и становится основоположником этой науки.

Первые же его работы, касающийся вопросов грузинской философии, представляли новое слово в науке, отличались масштабностью задачи и широтой их решения. Проблема миропонимания, в частности Руставели, «не есть, по словам Нуцубидзе, проблема только грузинской культуры. Она дана в комплексе проблем развития человечества и культурных взаимоотношений Востока и Запада». Поэтому, «поставить ее и решить можно только так»⁴.

Вместе с тем, одно из положений Нуцубидзе, основной принцип его дальнейших изысканий, состоит в том, что «Витязь в тигровой шкуре» органически связан с грузинской действительностью. «Воззрения Руставели раскрывались в грузинских условиях», поэма является прямым результатом грузин-

³ Рецензии западных авторов на эти работы Ш. Нуцубидзе, см. Шалва Нуцубидзе, Труды, II, 1979, с. 396—407. На грузинском языке.

⁴ Ш. Нуцубидзе, Критические очерки, Философия и культура, Тбилиси, 1965, с. 212 (на груз. яз.).

ской культуры XII века и правильное решение проблем поэмы предполагает изучение ее культурно-исторической среды.

В первых же трудах Руставели, посвященных Руставели, была определена Нуцубидзе основная идея Руставели, идея целостности мира, как специфическая особенность Ренессанса вообще. Изучение философской мысли Грузии в эпоху Руставели приводит автора к мысли о неоплатоническом происхождении этой идеи, и перед ним встает задача об идеологических основах грузинского и мирового Ренессанса. К началу 40-ых годов концепция автора значительно расширилась и сложилась в виде теории Восточного Ренессанса.

Среди множества вопросов этой теории следует коснуться двух, которые хотя и имеют непосредственное отношение к грузинской культуре XI—XII вв., но по своему значению выходят за ее пределы и обретают мировое значение.

Ренессанс, как историко-культурное явление, представляет, по словам Нуцубидзе, одну из спорных проблем и этот, на один взгляд, академический вопрос, вызывает острую полемику. Западные ученые (Мишле, Фохт, Буркхардт и др.), которые поставили в науке вопрос о Ренессансе, считают его исключительно европейским явлением, возможным только в Европе. Некоторые исследователи (напр., Ганс Хёнинг) исключают из Ренессанса даже античность, усматривая в Ренессансе европейское (северное) явление. Положение о независимом идеологическом развитии Западной Европы основано у этого автора на произвольных, совершенно не научных доводах⁵.

Изучение соответствующих культурных фактов Запада и Востока, дает основание Ш. Нуцубидзе сделать вывод, что действительное положение вещей противоречит «европоцентризму» буржуазной науки. Наоборот, с большим основанием можно утверждать, что Ренессанс сначала зародился именно на Востоке, а затем распространился на Западе. О теории Восточного Ренессанса Алексей Толстой писал: «Я считаю, что нам, людям советской культуры, как можно скорее надо освободиться от привитых нам учебниками Западной буржуазной науки трафаретов в вопросе взаимоотношения культур Востока и Запада, в частности о месте возникновения Ренессанса... В свете такой

⁵ «Вестник Академии наук Грузинской ССР», том II, № 8, 1941, с. 174.

подстановки вопроса, обязательной для советской науки, литературно-художественная и научно-исследовательская работа Ш. Нуцубидзе представляет особую ценность»⁶.

Теория Восточного Ренессанса нашла сторонников в советской науке в лице Н. И. Конрада, В. М. Жирмунского, И. С. Брагинского, М. П. Капустина и др. По мнению А. Ф. Лосева, уже невозможно сомневаться в том, что «...грузинские мыслители выступили застрельщиками неоплатонического и ареопагитского Ренессанса в Европе... и им, безусловно, принадлежит в этом отношении приоритет, и что они здесь на несколько столетий опередили Западную Европу»⁷.

Философской основой Ренессанса, как на Западе, так и в Грузии, были неоплатонизм и его христианская переработка, приписываемая исторической традицией Дионисию Ареопагиту (век н. э.). Учение Дионисия Ареопагита оказало большое влияние на средневековую мысль, как на Востоке, так и на Западе, которое длилось до Николая Кузанского. Но как это стало известным уже в эпоху Ренессанса, автором этого учения не мог быть деятель I века Дионисий Ареопагит. Возникшая перед наукой проблема Псевдодионисия, т. е. подлинного автора учения, не получила решения.

В 1942 г. Нуцубидзе публикует гипотезу об идентичности Псевдодионисия и подвизавшегося в Сирии известного грузинского деятеля Петра Ивера (412—492)... Идейные аналогии, в частности, сходство взглядов о теозисе, учения о путях к добру и его познанию, взглядов о свете и картине мира в сочинениях Ареопагита и в Жизнеописаниях Петра, дают основание грузинскому ученому сделать очень важные для науки выводы.

В советской науке нашлись сторонники исследования Ш. Нуцубидзе, но для западной науки заслуга Нуцубидзе стала известной после трудов известного бельгийского ученого Эрнеста Хонигмана, который независимо от Нуцубидзе и через 10 лет после него, пришел к тем же выводам (Ernest Honigmann, *Pierre l'Iberien et les écrits du Pseudo-Denys l'Aréopagite*, Bruxelles, Palais des académies, 1952).

Эрн. Хонигман подробно останавливается в своем исследо-

⁶ А. Толстой, Близкое свое, журн. Огонек, № 38, Сентябрь, 1968, с. 9.

⁷ А. Ф. Лосев, Эстетика Возрождения, Москва, 1982, с. 37.

нании на личности Петра Ивера, как великом ученом своего времени и приходит к выводу, что невозможно отрицать его большие способности и огромное влияние, которое он оказывал на самых возвышенных личностей его круга. Бельгийский ученый дает довольно широкий обзор культурной и интеллектуальной жизни города Газа, где в порту Маюме, Петр Ивер занимал должность епископа. Газа представляла значительный центр высокой культуры в Восточно-Римской империи, с богатыми хранилищами памятников античной философии, куда, по словам Хонигмана приезжали из Афин, для консультации по сложным вопросам и текстам Платона и Аристотеля.

Западная наука встретила книгу Хонигмана с огромным интересом и одобрением. В редакционной статье известного журнала (*La nouvelle Clio*, 4, 1953, с. 308—311) научная догадка Хонигмана была названа «удивительным открытием». Журнал не довольствуется оценкой только доводов Хонигмана и считает нужным высказать свое мнение о значении деятельности грузинских подвижников в Сирии: «В адрес тех скептиков, которые сомневаются в осведомленности грузинских монахов в области греческой науки и литературы, хотим добавить, что они жили в Маюме, в порту г. Газы, в эллинском очаге философии и литературы, и стремились утвердить контакты между этой новой религией и греческим умственным и художественным наследством». По мнению известного ученого Фр. Дёльгера, не все доводы Хонигмана одинаково убедительны, но он «своими наблюдениями решил вопрос, который давно беспокоил науку»⁸. Западная наука убедилась, что в этом «удивительном открытии» приоритет принадлежит грузинскому ученому и вошло это открытие в науку как теория Нуцубидзе—Хонигмана.

После смерти Хонигмана (1954) защита этой теории и критический обзор многочисленной литературы по этому вопросу на Западе, составляла одну из областей научной деятельности Ш. Нуцубидзе. Значительным вкладом в изучении и в состоянии вопроса является исследование «Петр Ивер и античное философское наследство» (1956).

Очень большая заслуга принадлежит Ш. Нуцубидзе в Руствелологии. Руставели занимал особое место в его поисках не

⁸ *Byzantinische Zeitschrift*, 1953, 46, В, Н. 2, S. 445.

только с точки зрения философского мировоззрения, но и как великий гуманист своего времени. Можно сказать, что если ранее замеченные аналогии между Руставели и западными гуманистами не остались общими заявлениями и получили признание, что, заслуга, прежде всего, Нуцубидзе.

«Творчество Руставели» (1958 г.) представляет монографическое исследование, в котором дан многосторонний и глубокий анализ поэмы. Задача автора тут состоит в выяснении культурной среды гениального поэта, сложного комплекса от социально-экономических и политических условий до народных, литературных и философских источников «Витязя в тигровой шкуре»⁹. Истоки этой поэмы следует, по мнению автора, искать главным образом в трех направлениях: «В широком смысле, слова поэма Руставели подготавливалась грузинским народным творчеством и историей грузинской философии, в купе с литературными предшественниками»¹⁰.

Народность, как источник творчества, представляется Нуцубидзе «большой проблемой» вообще и, в данном случае, в поэме Руставели. Народность не отражается, а «творчески воспринимается» при создании поэмы, «как сложного целого, которое, конечно, складывается из отдельных, единичных моментов, подлежащих художественному обобщению не в меньшей степени, чем явления действительности обобщаются в процессе их научного изучения»¹¹.

В исследованиях Ш. Нуцубидзе особое значение имеет вопрос о происхождении философского мировоззрения Руставели. Этот вопрос тесно связан с вопросом гуманизма и может быть решен только в этой связи. Аналогии между Руставели и западными гуманистами были замечены и высказаны давно и в плане философского мировоззрения. Уточнения требовали, как само понятие гуманизма (ренессансного гуманизма), так и вопросы исторической и идейной связи гуманизма с философскими взглядами Руставели.

Средневековое мировоззрение основано на дуализме «двух миров», Неба и Земли. Руставели, наоборот, нигде не допускает — по словам Нуцубидзе — разрыва между небом, как сим-

⁹ Ш. Нуцубидзе, Творчество Руставели, 1958, с. 51.

¹⁰ Творчество Руставели, 1958, с. 47—48.

¹¹ Там же, с. 49.

полом возвышенного, и землей, как символом предоставления человеку счастья и любви в этом мире». В этом синтезе, в этом единстве и есть величие поэтического воплощения земных благ у Руставели»¹².

В вопросе о философском мировоззрении Руставели Ш. Нуцубидзе последовательно, на протяжении всей своей научной деятельности придерживался мнения, что философской основой Ренессанса (и ренессанского гуманизма), и на Западе, и в Грузии был неоплатонизм. Следует сказать, что оспариваемое в прошлом многими нашими учеными, это положение, получило полное признание: «...следует считать доказанным, что в основе грузинского Ренессанса лежит неоплатонизм, и особенно философия Прокла. Это нужно считать чрезвычайно важным открытием, потому что оно дает нам возможность более глубоко подойти и к итальянскому Ренессансу»¹³.

При этом в работах Нуцубидзе значительно раздвинулись временные пределы истории грузинской философии и расширилось содержание понятия «грузинский неоплатонизм» сочинениями Дионисия Ареопагита, которые стали известны в Грузии в XI веке в переводах Ефрема Мцире.

Ограничимся одной важной идеей, неоплатоническое (-ареопагическое) происхождение которой в поэме Руставели вне всякого сомнения. Это — идея победы добра над злом, идея определяющая «сюжетный ход» поэмы и выражающий оптимистический характер мировоззрения Руставели. Учение субстанциальности добра берет начало в неоплатонизме, затем переходит в учение Псевдо-Дионисия и в грузинский неоплатонизм. Слова Руставели

«Мудрый Дивнос открывает дело тайного истока
Лишь добро являет миру, а не зло рождает бог»¹⁴

указывают на философские истоки этой идеи в «Витязе в тигровой шкуре».

Научная деятельность Нуцубидзе отличается широтой и многосторонностью. Предметом отдельного суждения может стать его «Теория искусства» (1929); статьи об отношении диалектики и логики; его «Идея человека и проблема воспитания»

¹² Ш. И. Нуцубидзе, Руставели и Восточный Ренессанс, 1947, с. 244.

¹³ А. Ф. Лосев, Эстетика Возрождения, Москва, 1982, с. 33.

¹⁴ Перевод Ш. Нуцубидзе, см. Творчество Руставели, с. 94.

в «Витязе в тигровой шкуре» (1937); «Просвещение и просветительские идеи в грузинском Ренессансе» (1943); «К вопросу научных степеней в древней Грузии» (1947); Ряд статей в связи с открытием итальянскими археологами грузинского монастыря в Палестине и мн. др.

Значение средневекового романа «О Варлааме и Иосафе» в науке известно достаточно хорошо. Роман пользовался широкой популярностью и представлял интересное чтение для средневекового читателя. На Востоке существовали арабский, армянский, грузинский и др. редакции этого романа. На Западе — греческий, латинский редакции, а затем множество его переводов на французском, немецком, провансальском, русском, итальянском, шведском, испанском, чешском, польском и др. языках.

После того интересно этого романа Иоанна Дамаскина (VIII в.) было опровергнуто в 80-ых годах прошлого столетия французским ученым Зотенбергом, в науке нашло широкое признание мнение, что греческая редакция романа принадлежала грузинскому деятелю Евфимию Иверу (X—XI в.). Это мнение основано на древних сведениях и источниках, грузинских и западных (греческих и латинских) и имело оно сторонников, как среди грузинских, русских так и западных ученых, в том числе известного бельгийского ученого П. Пеетерса.

Проблема приобрела вновь актуальность в связи с выходом в свет в 1953 г. работы Фр. Дёльгера — «Греческий роман о Варлааме — сочинение Иоанна Дамаскина» („Der griechische Barlaam Roman—ein Werk des Johannes von Damaskos“), цель которой состоит в восстановлении старой традиции, приписывающей этот памятник Иоанну Дамаскину.

Дискуссия приняла широкий характер, в нее включились многие зарубежные ученые, преобладающее большинство из которых отнеслось отрицательно к утверждениям Дёльгера. Но можно сказать, что самое большое внимание этому вопросу и критике Дёльгера уделил Нуцубидзе. Обстоятельный и обширный анализ вопроса и его состоянии в современной науке дается в его работе «К происхождению греческого романа «Варлаам и Иосаф» (1956)». В положительной части работы предлагается новая гипотеза об авторстве первоначального варианта этого сочинения.

Ш. Хидашли

SHALVA I. NUTSUBIDZE

(An Overview of his Scholarly and Public Activities)

Shalva I. Nutsbidze belongs to those outstanding Georgian scholars whose names are indissolubly linked with the foundation of Tbilisi University and with the development of Georgian science and scholarship. His life and scholarly activity were highly versatile, embracing problems of various fields of scholarship.

On graduating from the Kutaisi gymnasium (1906), Nutsbidze continued his studies at the historico-philological faculty of Petersburg University, graduating in 1910.

At the University he participated in the seminars of the well-known Professors A. I. Vvedenski, N. Losski, and I. Lapshin. After graduation and a brief period of work as a teacher, he returned to the same University, where he successfully passed the examination for a master's degree, and in 1917 began to lecture with the object of obtaining assistant professorship. During his work at Petersburg University Nutsbidze was twice sent to Europe, where he worked mainly at Leipzig under the guidance of the eminent philosophers W. Wundt, J. Volkelt and H. Barth.

While in Petersburg, Nutsbidze became an active member of the group of organizers of a Georgian University, headed by I. A. Javakhishvili. Tbilisi University was founded in 1918, this marking a new period in Nutsbidze's scholarly activity. At different times—and often by plurality—he held various offices: of prorector, head of chair, etc. In order to enlarge the academic staff of the University he invited professors from various cities of Russia. The Law Faculty was established under his guidance, himself serving as its head for a long time.

Nutsbidze delivered several courses at different faculties: historical materialism, scholarly methods, history of social and political doctrines, demonstrative law, history of West-European literature, etc.

Simultaneously Nutsubidze was engaged in much responsible work outside the University. In 1923 and 1929 he was member of the Central Executive Committee of the Transcaucasian Soviet Federative Socialist Republic and of the Georgian SSR. For many years he directed the Society for Cultural Relations of Georgia with Foreign Countries, affiliated to the Commissariat of Education of the GSSR; he lectured at various higher educational establishments, and, in 1929, delivered a course of aesthetics at the Tbilisi Academy of Arts.

At the University Nutsubidze was principally engaged in lecturing in philosophical disciplines and in guiding philosophical seminars. Essentially this was a kind of revival of philosophical traditions that had deep roots in ancient Georgian culture. „Sh. Nutsubidze“, recollected Acad. G. Akhvlediani, „captivated the audience with his lectures, which were—apart from students—attended by the intelligentsia of Tbilisi... Often, we also—his colleagues—attended his lectures and seminars directed by him“. Nutsubidze's pupils recalled these seminars as a school training not only in scholarly work but also establishing habits of philosophical thinking.

In 1925 Nutsubidze left for Europe on a scholarly mission. At Berlin University he familiarized himself with the work of philosophical seminars.

In 1922 Nutsubidze wrote: „An end should be put to the intellectual bondage to the West. This can become possible only if we overcome Western thinking from within. It must be proved that to do this there exists not only historical but factual evidence as well“¹. It may be said that this statement outlined a plan of Nutsubidze's long and fruitful scholarly activity. In the first half of that activity he demonstrated that, at the newly organized Georgian University, philosophical thought—initiated and largely represented by the author of the above plan—attained the level of Western philosophy, rose to the critique of recent philosophical theories, and mapped out its own paths of development. In the latter half of his career, Nutsubidze substantiated the theory of eastern Renaissance (Georgian Renaissance holding a special place in it), directed at a search of the Eastern roots of Western Renaissance.

¹ Sh. I. Nutsubidze. Works, I, 1973, p. 195. (In Georgian).

In 1911 Nutsbidze delivered a lecture at Leipzig on the principles of Aletheiology; in 1913 he published a paper, „Bolzano and the Theory of Science“ (in the journal *Voprosy filosofii i psikhologii*, vols. I and II); in 1922, in Tbilisi, he published his study „Principles of Aletheiology“, Part I: Problems of Truth“; in Germany came out „Truth and the Structure of Cognition“ („Wahrheit und Erkenntnisstruktur. Erste Einleitung in den aletheiologischen Realismus“, Berlin und Leipzig, 1926, printed according to a review of Liebert² and Buchenau) and „philosophy and Wisdom“ („Philosophie und Weisheit. Spezielle Einleitung in die Aletheiologie“, Berlin und Königsberg, 1931).

„Principles of Aletheiologie“, wrote the author, „is not only a study but fruit of my own reflections as well“, being a part of a number of studies „aimed at an all-round research into thinking“. Aletheiological realism assumed its final shape in Nutsbidze's studies published in Germany.

In Nutsbidze's view his contemporary research in Western philosophy did not lead to positive results, there remaining obstacles which Husserl, Rickert, and others failed to overcome. Neither was psychologism and contemporary intuitionism capable of surmounting the obstacles. Anthropological elements occur also in transcendentalism (in Kant's philosophy), remaining in phenomenism (of Husserl) in various theories of values (of Rickert), and in realistic logic.

To overcome psychologism and to found a new system will become feasible, in Nutsbidze's view, if not only specially human is overcome (which is self-evident, for specially human is an error) but specifically human as well, i. e. what follows from the concept of the genus human being and constitutes his essence. The task of philosophy consists in overcoming the specifically human, but this does not mean—according to the author—that one should look for ways to superhuman cognition. These preliminary remarks form the basis of the task of mapping out new ways in philosophy, and primarily of the point of departure of cognition.

The human (specifically human) refers to the sphere of the

² Arthur Liebert (1878—1946), a well-known Neo-Kantian. In 1910-1933, Chairman of the Society of Kant; in 1934-53, professor at Belgrade. Among other problems, he worked on problems of the theory of values, dialectics, and cognition.

logical, containing in itself points of affirmation as well as of negation, of correct as well as erroneous. This is a sphere of contradictions, and „contradiction is one of the principal forms of anthropologism“. In this contradiction Nutsubidze attaches major philosophical significance to error, an analysis of which must lead the author „to the elucidation of the problem of truth“.

A judgment can be erroneous only with regard to its own object and content, i. e. erroneous relatively, being related to and limited by the sphere of the logical. But an erroneous judgment is nevertheless true as such—as a fact without any relation to the subjective and logical, existing without relation to the object.

In Nutsubidze's studies the search for the initial, basic point of philosophy is directed at „truth per se“, (*Wahrheit an sich*) which belongs to the sphere of prelogical, and hence should be devoid of object as well as of content. Judgment as a fact—as something devoid of content—constitutes truth in its concrete existence. Every judgment, including a false one, is true as a fact—as „thus being“ (*so—sein*). „Many thinkers“, Nutsubidze wrote, „endeavoured to find this sphere, but even those who came close to it (Descartes, Bolzano, Lask) failed to remain on the correct path to the end. „A critical analysis of the views of the indicated authors“, allowed Nutsubidze to determine what is valuable in the concept of „truth per se“; hence the correct road in a search for „truth per se“ lies through „aletheiological realism“.

„Truth per se“ is the initial basic point in philosophy. However, being devoid of all content, nothing can be inferred from truth; hence the ordinary ways of constructing a system through deducing a system from the initial point are ruled out. But another road is feasible and necessary—reduction of logical to prelogical truth. i. e., to truth per se. In contrast to the ordinary ways inference the author styles this road **aletheiological reduction**.

According to Nutsubidze, distinction should be made between cognition, its essence, and structure. The task of cognition lies in cognizing objects, this devolving on gnoseology. The essence of cognition consists in intention, considered as such by abstraction from the object. The study of the essence of cognition is the task of phenomenology. But cognition has a specificity that is reflected in its structure and remains outside of both gnoseology and phenomenology. This specificity lies in the two-dimensionality of cog-

nitition, which is simultaneously directed both forward and backward, being at the same time progressive and regressive. Each separate act of cognition is simultaneously a step forward and backward to the point of departure. Truth per se is a premise and at the same time the aim of cognition. The structure of cognition and its two-dimensionality constitute the object of alethiology.

The peculiar conception of cognition in Nutsubidze's views leads to a peculiar interpretation—a restructuring—of a number of philosophical problems, including the logical laws of thinking.

In 1927 the degree of doctor of philosophy was conferred on Nutsubidze (for his study „Truth and the Structure of Cognition“). In 1944 he was elected a member of the Academy of Sciences of the Georgian SSR.

Nutsubidze's studies met with a broad response and appreciation on the part of Western specialists. Naturally, the views of the authors of the reviews are not identical; the positions of the representatives of various philosophical trends differ, as do the attitudes to the problems posed by Nutsubidze; however, high appreciation of his studies is beyond doubt.

The review of Bruno Bauch (1877-1942), a well-known specialist in modern philosophy, ends with the following words: „It should doubtless be acknowledged, and reemphasized, that the study (i. e., „The System and Structure of Cognition“) stands out in many respects by its keenness of thought“. Another reviewer characterizes the same work as „a very important novelty in its field“ „Das Buch hat in der heutigen Diskussion sowohl um den Idealismus als auch um den Phänomenologie vieles zuzugewinnen, verlangt allerdings eine ganz gründliche Durchdenkung“.

In Kurt Gassen's words, Nutsubidze „...eröffnet hier einen Fragenbereich, wie er für den augenblicklichen Zustand gerade auch der deutschen philosophischen Forschung von höchster Bedeutung ist“.

Nutsubidze's book—written in a lucid style—merits a thorough study both by its position and separate results.

Underlining Nutsubidze's comments on major theories of cognition, the same reviewer observes that modern scholarship cannot bypass³ the work. According to one reviewer, Nutsubidze „sees philosophy as a movement towards perfection“, avoiding in this way „the static and dogmatic structure of German idealism“³.

³ For Western reviews of Nutsubidze's indicated works, see Shalva Nutsbidze, Works, II, 1979, pp. 386—407 (In Georgian).

A new period in Nutsubidze's work set in from the mid-1930s, when he began research into the history of Georgian philosophy, thereby becoming a pioneer in this field.

His very first studies dealing with questions of Georgian philosophy were marked by originality, broad range of the problems posed, and breadth of solution. The problem of outlook—of Rustaveli in particular—„is not“, in Nutsubidze's view, „a problem of Georgian culture alone. It is present in a complex of problems of the development of mankind and cultural interrelation of East and West. Hence, it can be posed and solved only in this way“⁴.

At the same time, one of Nutsubidze's basic principles of his further research is that „The Man in the Panther's Skin“ is intimately related to Georgian reality. „Rustaveli's views evolved in a Georgian environment“; the poem is a direct result of 12th-century Georgian culture, and a correct solution of the problems of the poem presupposes a study of its cultural-historical milieu.

In Nutsubidze's first studies devoted to Rustaveli he defined the poet's basic idea—that of the wholeness of the world as a specific feature of the Renaissance in general. A study of philosophical thought in Georgia in Rustaveli's time led Nutsubidze to postulating a neo-Platonic origin of this idea, this confronting him with the problem of the ideological bases of Georgian and world Renaissance. By the '40s the author's conception broadened considerably, evolving into a theory of Eastern Renaissance.

Of the many problems of this theory reference should be made to two, which although immediately related to Georgian culture of the 11th-12th centuries—by their importance go beyond it, acquiring world significance.

As a historico-cultural phenomenon, the Renaissance, according to Nutsubidze, constitutes a controversial problem, this, at first sight, academic problem causing keen polemic. Western scholars (Michelet, Voigt J. Burckhardt, and others), who raised the problem of the Renaissance, consider it an exclusively European development, feasible only in Europe. Some researchers (e. g., Hans Hönnig) exclude even the Classical antiquity from the Renaissance perceiving only a European (Northern) phenomenon in it. The idea

⁴ Shalva Nutsubidze. Critical Essays: Philosophy and Culture. Tbilisi, 1965, p. 212 (In Georgian).

of an independent ideological development of Western Europe, advanced by Hönning, is based on arbitrary, unscholarly arguments⁵.

The study of the respective cultural facts of East and West allowed Nutsubidze to infer that the real state of affairs contradicts the „Europocentrism“ of bourgeois scholarship. On the contrary, it can be asserted on strong grounds that the Renaissance first originated in the East, and later found its way to the West. Concerning the theory of this Eastern Renaissance Alexei Tolstoy wrote: „I believe that we—men of Soviet culture—must, as soon as possible, rid ourselves of the set patterns—inculcated in us by handbooks of Western bourgeois scholarship—regarding the interrelationship of the cultures of East and West, in particular with respect to the place of origin of the Renaissance... In the light of such statement of the problem, Sh. Nutsubidze's literary and scholarly work—obligatory for Soviet scholarship—is of special value“⁶.

The theory of Eastern Renaissance found followers in Soviet scholarship: N. I. Konrad, V. M. Zhirmunski, I. S. Braginski, M. P. Kapustin, and others. In A. F. Losev's view, already there can be no doubt that „... Georgian thinkers have been pioneers of the neo-Platonic and Areopagitic Renaissance in Europe..., and in this they have an unquestionable priority, and that they were a few centuries ahead of Europe“⁷.

Both in the West and in Georgia, Neo-Platonism and its Christian elaboration, attributed by historical tradition to Dionysius the Areopagite (1st century A. D.), served as the philosophical basis of the Renaissance. The teaching of Dionysius the Areopagite exerted a major influence on Mediaeval thinking—both in the East and in the West, lasting till the time of Nicholas Cusanus. However, as it had become known already in the period of the Renaissance, Dionysius the Areopagite, who flourished in the 1st century A. D., could not have been the author of the doctrine in question. The problem of Pseudo-Dionysius, i. e. of the authentic author of the doctrine remained unsolved.

In 1942, Nutsubidze published his hypothesis on the identity of Pseudo-Dionysius and Peter the Iberian, the well-known Georgian figure who flourished in Syria in 412-492. Ideological analo-

⁵ Bull Acad. Sci. Georgian SSR, vol II, N. 8, 1941, p. 774.

⁶ A. Tolstoy. *Ogonyok*, 38, 1968 p. 9.

⁷ A. F. Losev. *Aesthetics of the Renaissance*, Moscow, 1982, p. 37.

gies, in particular, the similarity of the views on theosis, the doctrine of the ways to Good and its cognition, the ideas on Light and the picture of the world in the writings of Dionysius and in the Lives of Peter gave ground to the Georgian scholar to make important inferences.

Nutsubidze's studies found supporters in Soviet scholarship; however, his work became known to Western scholarship through the prominent Belgian scholar Ernest Honigmann who, independently of Nutsubidze, ten years later, came to the same conclusions (Ernest Honigmann. *Pierre l'Iberien et les écrits du Pseudo-Denys l'aréopagite*, Bruxelles, Palais des académies, 1952).

Honigmann made a thorough study of Peter the Iberian, a major scholar of his time, and arrived at the conclusion on the undeniable great abilities and influence he had over the highest-ranking personalities of his circle. The Belgian scholar gives a fairly broad overview of the intellectual life of the city of Gaza in whose port, Majuma, Peter the Iberian held the office of bishop. Gaza was an important centre of high culture in the East Roman empire; the city had depositories of writings in Classical philosophy; in Honigmann's words, the city was visited by scholars from Athens for consultations on difficult problems and on the texts of Plato and Aristotle.

Western scholarship received Honigmann's book with great interest and approval. In the editorial of the well-known *La Nouvelle Clio*, 4, 1953, pp. 308-311, Honigmann's scholarly conjecture was styled „an astonishing discovery“. Not content with a mere evaluation of Honigmann's arguments, the journal found it necessary to give its view on the significance of the activity of Georgian ascetics in Syria: „Il nous prie d'ajouter, cependant, à l'adresse des sceptiques qui deuteraient de la science et les lettres grecques de ces moines géorgiens, qu'ils habitaient Maïouma, aux portes de Gaza, foyer de culture hellénique, aussi bien de la philosophique que de la littéraire, et qu'ils étaient préoccupés de maintenir le contact entre la religion nouvelle et la patrimoine intellectuel et artistique de la Grèce“.

In the opinion of Fr. Dölger, a well-known scholar, „Mit seinen Beobachtungen scheint mir H. eine lange Zeit die Forschung vexierende Frage gelöst zu haben wenn mir auch nicht alle seine Darlegungen gleichmässig überzeugend vorkommen; ...“⁸Western.

⁸ Byzantinische Zeitschrift, 1953, B. 46, H. 2, S. 445—6.

scholarship became convinced that the priority in this „astonishing discovery“ belonged to the Georgian scholar, the discovery becoming known as the Nutsubidze-Honigmann theory.

Following Honigmann's death (in 1954) the defence of this theory and critical review of the numerous Western literature on the subject formed a part of Nutsubidze's scholarly activities. His study „Peter the Iberian and the Classical Philosophical Heritage“ was a major contribution to the study and status of the problem.

Very considerable is Nutsubidze's contribution to Rustveliolo-gy. Rustaveli held a special place in his research not only from the viewpoint of the poet's philosophical outlook, but also as a great humanist of his time. It can safely be asserted that if the analogies noticed earlier between Rustaveli and Western humanists received acknowledgement instead of remaining general statements, this was primarily due to Nutsubidze.

In his monographic study „The Work of Rustaveli“ Nutsubidze gives a manysided, in-depth analysis of the poem. The author's task was to shed light on the great poet's cultural milieu, constituting an intricate complex of problems ranging from socio-economic and political conditions to the popular, literary and philosophical sources of „The Man in the Panther's Skin“⁹. In his view, the origins of the poem should be sought largely along three lines: „Broadly speaking, Rustaveli's poem was prepared by Georgian folk traditions and the history of Georgian philosophy, in conjunction with its literary predecessors“¹⁰.

National roots as a source of a literary work is viewed by Nutsubidze as „a major problem“ in the case of Rustaveli's poem, in particular. The folk character is not reflected but „creatively perceived“ in the writing of the poem „as a complex whole which is, of course, formed of individual items liable to literary generalization to no lesser degree than are phenomena of reality in the course of their scientific study.

⁹ Sh. Nutsubidze. The Work of Rustaveli, 1958, p. 115. (In Russian).

¹⁰ Op. cit. p. 49.

The problem of the origin of Rustaveli's *Weltanschauung* occupies a special place in Nutsubidze's studies. This problem is closely related to that of humanism, and can be solved only within this relationship. Analogies between Rustaveli and Western humanists on the plane of philosophical outlook as well had been noticed and expressed long before. The concept of humanism (Renaissance humanism called for a more precise definition, as did problems of the historical and ideological relationship of humanism with Rustaveli's philosophical views.

The Mediaeval outlook was based on the dualism of the „two worlds“—Heaven and Earth. Rustaveli—on the contrary—does not assume anywhere, according to Nutsubidze, a break between the Heaven, as the symbol of the lofty, and the Earth, as a symbol of the granting of man happiness and love in this world. „It is this synthesis, this unity that constitutes the poetic embodiment of earthly blessing in Rustaveli“¹¹.

Regarding Rustaveli's philosophical outlook Nutsubidze held consistently, throughout his scholarly career, to the view that Neoplatonism was the basis of the Renaissance (as well as of the Renaissance humanism) both in the West and in Georgia. It should be noted that this view—questioned in the past by Georgian scholars—has been generally recognized: „...it should be considered proven that Georgian Renaissance is based on Neoplatonism, and especially on Proclus' philosophy. This must be considered an extremely important discovery, for it enables us to come closer to Italian Renaissance“¹². Furthermore, Nutsubidze's studies materially extended the temporal limits of the history of Georgian philosophy, and the meaning of the concept of „Georgian Neoplatonism“ became expanded by the writings of Dionysius the Areopagite, becoming known in 11th-century Georgia through the translations of Eprem Mtsire.

We shall limit ourselves to one important idea the Neoplatonic (Areopagitic) provenience of which in Rustaveli's poem is beyond any doubt. This is the idea of the triumph of good over evil—an idea determining the „course of the plot“ of the poem and expressing the optimistic character of Rustaveli's outlook. The

¹¹ Sh. Nutsubidze. Rustaveli and Eastern Renaissance. 1947, p. 244. (In Russian).

¹² A. F. Losev. Aesthetics of the Renaissance. Moscow, 1982, p. 33.

doctrine of the substantiality of good originated in Neoplatonism, then becoming transferred into the teaching of Pseudo-Dionysius and into Georgian Neoplatonism. Rustaveli's words:

„This hidden thing Divnos the sage reveals:

God sends good, He creates no evil...“¹³

point to the philosophical origin of this idea in „The Man in the Panther's Skin“.

* * *

Nutsubidze's scholarly activity was noted for its scope and versatility. His „Theory of Art“ (1929) may form the subject of separate discussion, as well as his papers on the relationship of dialectic and logic; his „The Idea of Man and the Problem of Education in „The Man in the Problem of Education in „The Man in the Panther's Skin“ (1937); „Enlightenment and Ideas of Enlightenment in Georgian Renaissance“ (1943); „Concerning Academic Degrees in Old Georgia“ (1947); a number of articles in connection with the discovery of a Georgian monastery in Palestine by Italian archaeologists, and many others.

The importance of the Mediaeval romance „Barlaam and Ioasaph“ is known in scholarship fairly well. The romance enjoyed wide popularity and was read with interest in the Middle Ages. In the East there existed Arabic, Armenian, Georgian etc., redactions of the romance, and in the West, Greek and Latin redactions; later there appeared numerous translations into the French, German, Provençal, Russian, Italian, Swedish, Spanish, Czech, Polish, and other languages.

After the refutation in the 1880s by the French scholar Zotenberg of the historical tradition ascribing the romance to John Damascene (8th century), the view became widely acknowledged in scholarship according to which the redaction of the romance belonged to the Georgian scholar Euthymius the Iberian (10th-11th centuries). This view was based on early evidence and Georgian and Western (Greek and Latin) sources, and it had followers among Georgian and Russian, as well as Western scholars, including the eminent Belgian scholar P. Peeters.

The problem again acquired topicality in connection with the

¹³ Quatrain 1468 in M. Wardrop's transl.. Tbilisi, 1966, p. 329.

publication in 1953 of Fr. Dölger's work „Der griechische Barlaam-Roman—ein Werk des Johannes von Damaskos“, its object being the restoration of the old tradition ascribing the romance to John of Damascus.

The discussion assumed a broad character, involving many foreign scholars, an overwhelming majority of whom took a negative stand against Dölger's assertions. However, it was Nutsubidze who devoted most attention to this problem and to the critique of Dölger's position. An extensive and thorough analysis of the problem and its status in contemporary scholarship is presented in Nutsubidze's study: „Towards the Origin of the Greek Romance „Barlaam and Ioasaph“ (1956). In the positive part of the work the author puts forward a new hypothesis concerning the authorship of the original version of the romance.

Sh. Khidasheli